

FÖRDOMAR OCH FÖRKLARINGAR

Text: Anna Skielta & Marie Enoksson Illustrationer: Anders Suneson



samiskt
informationscentrum

Diskutera, analysera och reflektera över fördomar

Sällan diskuterar vi de fördomar om samer och stereotyper av samer som florerar. I den här publikationen väljer vi att visa och berätta om några av dem. Det är inte alltid så lätt att lägga upp dem på bordet och se dem - för det gör ont, hur man än gör.

Med humor och allvar vill vi att ni tar er an dem, plockar fram glimten i ögat och börjar läsa. Förhoppningsvis känner ni igen er i någon av seriestripparna eller till och med i flera.

Diskutera, analysera och reflektera över de fördomarna om samer och stereotyper av samer som ni känner till, så gör vi något åt dem tillsammans.

Lär dig mer om samer på www.samer.se

Text: Anna Skielta & Marie Enoksson
Samiskt informationscentrum Sametinget
illustrationer: Anders Suneson/tecknadebilder.se
ISBN 978-91-981500-0-1



Sápmi

Samerna bor i fyra länder: Ryssland, Finland, Norge och Sverige. Detta stora landområde kallas för Sápmi. Sápmi breder ut sig över hela den norra delen av Nordkalotten, från ryska Kolahalvön i öster till svenska landskapet Dalarna i söder.

Hur många samer bor i Sápmi?

Någon folkräkning över hur många samer det bor i Sápmi har inte gjorts, därför är siffrorna som brukar nämnas ungefärliga. Det finns ca 80 000 samer i de fyra länderna, Ryssland 2 000, Finland 8 000, Norge 50 000 och Sverige 20 000. Idag menar forskarna att samerna är fler än så.

FÖRDOM

”Samer är inget urfolk, de kör ju bil och bor i hus”



FÖRKLARING

Begreppet urfolk har inget att göra med vem som var först eller hur modernt folket lever

Begreppet urfolk har inget att göra med vem som var först eller hur modernt folket lever. Det är en juridisk definition att ett urfolk/ursprungsfolk har levt i ett visst geografiskt område innan det koloniserades.

För att vara urfolk ska man själv känna sig som sådant och vilja bevara sin etniska identitet. Samerna uppfyller alla kriterier och är även erkända av Sveriges riksdag både som ett urfolk (1977) och som ett folk (ny grundlag 2011).

FÖRDOM

"Samer bor i kåtor på fjället"



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

Samer bor precis som "vanliga svenskar"

Många av renskötarna och deras familjer har tillgång till kåtor, där de ibland bor under vissa perioder, till exempel på sommaren under kalvmärkningen. Andra bor under dessa perioder i egna stugor eller renvaktarstugor.

Annars bor alla samer i hus eller lägenheter, i städer eller på landsbygd, precis som "vanliga svenskar".

FÖRDOM

"Samer lever på bidrag och staten försörjer dem"



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

Bidrag och ersättning blandas ofta ihop

Bidrag och ersättning blandas ofta ihop. Det statliga bidraget till rennäringen består av ett pristillägg på renkött. Renen måste då vara slaktad i en livsmedelsgodkänd anläggning. Pristillägget motsvarar ca 15 % av omsättningen. Det kan jämföras med det produktionsstöd som mjölkbönder i mindre gynnsamma områden har, som motsvarar 20 % av omsättningen. Rennäringen har utöver pristillägget inga motsvarande stöd såsom gårdsstöd eller arealbidrag, som finns inom jordbruket.

Rovdjursersättning är en ersättning från staten som ska täcka kostnader för de renar som dödas av rovdjur, inventering av rovdjur och

annat merarbete som uppkommer på grund av Sveriges rovdjurspolitik. Rennäringen får i dagsläget (2013) ungefär 37 % av beräknad förlust i ersättning. Som jämförelse kan nämnas att fårnäringen accepterar en förlust på 1 % och det med 100 % i ersättning.

En annan statlig ersättning är merkostnader till följd av Tjernobylyolyckan. Ersättning för trafikdödade renar ersätts via försäkringsbolagen eller Trafikverket. Ersättning för skador på grund av vattenregleringar har ålagts regleringsföretaget efter dom i vatten-domstol/miljödomstol.

FÖRDOM

”Samerna har mer rättigheter än vi vanliga svenskar”



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

Minoritetsreformen skall stärka skyddet för minoriteter

Vi samer har en särrättighet som gäller språk och medinflytande. Den ger samerna och de andra nationella minoriteterna en reell möjlighet att kunna behålla sina språk trots tidigare förtryck och förbud. Minoritetsreformen (SFS 2009:724) syftar till att stärka skyddet för de minoriteter som levt sida vid sida med svenskarna långt innan Sverige som nation bildades.

Den andra särrättigheten är renskötselrätten. Renskötselrätten är en rätt för samer att använda mark och vatten för sig och sina renar. Den innefattar bland annat rätt till renbete, jakt och fiske. I Sverige är renskötselrätten förbehållen samerna på grund av urminnes

hävd. Samer har alltid brukat marken, och har därmed, enligt urminnes hävd, rätt att fortsätta göra det. Renskötselrätten innehas av de samer som äger renar.

Samer har som folk rätt till självbestämmande enligt internationell folkrätt, i samma omfattning som det svenska folkets rätt till självbestämmande. Idag är den samiska självbestämmanderätten inte erkänd i Sverige i samma utsträckning som i Kanada, Australien eller Norge. Sverige får återkommande kritik från bland annat FN för att de inte lever upp till de rättigheter samerna har som urfolk.

FÖRDOM

”Samerna säger bara NEJ och gnäller”



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

Vi samer upplever att vi inte blir hörda eller förstådda

Om vi ofta säger NEJ och STOPP, beror det på att vi samer upplever att vi inte blir hörda eller förstådda när vi vill att våra rättigheter som urfolk respekteras.

Om våra marker krymper eller blir obrukbara så förstörs allas vår natur, renarna och andra djur kan inte överleva, vårt kulturarv försvinner och den samiska kulturen blir ett minne blott.

De strukturer som det svenska samhället vilar på är gamla kolonialistiska och imperialistiska synsätt, vilka än idag har negativa följder för samerna.

Att inte ha reellt inflytande i frågor som rör oss är frustrerande. Vi vill inte att majoritetsfolket ska diktera villkoren för våra liv.

FÖRDOM

”Samerna är mörka och små med sneda ögon”



The pointguard is also stereotypically a shorter or smaller player / Wikipedia

FÖRKLARING

Vi kan lika gärna vara blonda och långa

Ja, vi kan vara små och mörka, men vi kan lika gärna vara blonda, långa och blåögda. Att vi skulle se ut på ett specifikt sätt grundar sig på de rastyper som den rasbiologiska forskningen hittade på för hundra år sedan. De gamla föreställningarna om hur en ”riktig” same ser ut lever fortfarande kvar.

FÖRDOM

”En riktig same äger renar”



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

Det är inte näringen som avgör om du är same eller inte

Ägandet av renar har inget att göra med om man är en riktig eller oriktig same. Fördomen kommer från statens införande av 1928-års renbeteslag som delade den samiska befolkningen i renskötare och icke-renskötare.

svensk lagstiftning och lett till splittringar inom det samiska kollektivet. Det är klart att ett splittrat folk även är en delad politisk kraft.

Lagen innebar exempelvis att samiska kvinnor som gifte sig med svenskar förlorade sin renskötselrätt. Men de var ju fortfarande samer och så är det även idag.

Samer finns inom alla yrkesområden och de flesta äger inte renar. Det är inte näringen som avgör om du är same eller inte. Definitionen av ”en riktig same” har konstruerats genom

FÖRDOM

”Om Sverige ratificerar ILO så måste alla norrlänningar flytta”



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

ILO innebär inflytande i frågor som berör det samiska folket

Norge har ratificerat ILO 169 och ingen norrman har tvingats flytta från de samiska områdena. En ratificering av ILO 169 innebär däremot att det samiska folket får inflytande över frågor som berör dem, även när det gäller markfrågor.

FÖRDOM

”Samer bor i speciella byar som kallas samebyar”



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

En sameby är inte en avgränsad by där det bor samer

En sameby drivs som en ekonomisk förening som organiserar renskötseln, samtidigt som det är ett större geografiskt område som nyttjas, för bland annat renbete, jakt och fiske. En sameby är alltså inte en avgränsad by där det bor samer.

FÖRDOM

”Kan man samiska så kan man prata med alla samer”



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

Samiska finns i flera olika varieteter

Samiska finns i flera olika varieteter. Språken skiljer sig så pass mycket ifrån varandra att det inte är självklart att det går att förstå och kommunicera på till exempel nord- och sydsamiska.

Jämför med skandinaviska och hur svårt det kan vara för en svensk att förstå danska eller norska dialekter.

FÖRDOM

”De kan ju svenska, varför ska de kräva att prata samiska med myndigheter?”



Åejji = Huvud



Njuenie = Näsa

Nuna = huvud (på stockholmska)



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

Det är lättare att uttrycka känslor på sitt modersmål

För att kunna uttrycka nyanser och känslor är det lättare att prata på sitt modersmål, det vet de flesta som försökt uttrycka känslor på ett språk man inte behärskar fullt ut.

För att modersmålstalande samer ska kunna göra sig helt förstådda, är det viktigt att den möjligheten finns, även om de kan svenska.

Det är en mänsklig rättighet att använda sitt eget språk inte bara hemma utan även på fler arenor.

FÖRDOM

”Varför ska barnen läsa samiska, de kan ju läsa ett språk som de har användning för, som spanska”



© Anders Suneson 2014

FÖRKLARING

Språk är ett verktyg för att utveckla och föra vidare traditioner

Språk är starkt förknippat med identiteten. Att kunna ett språk är att vara en del av en gemenskap. Därför anser många samiska föräldrar att barnen ska få lära sig samiska.

I språket finns koder till kulturen och dessutom är samiska språket ett kriterium för att få rösta i Sametinget.

För alla folk är språk ett viktigt verktyg för att utveckla och föra vidare traditioner och kultur, det gäller också för det samiska folket.

FAKTA OM SAMER

Ursprungsfolk

Samerna är ett av världens ursprungsfolk. Gemensamt för dessa folk är att de levt på samma plats genom historien, före det att länderna koloniserats. De har en egen kultur, eget språk och egna sedvänjor som skiljer sig från samhället runtomkring.

Språk

Samerna har ett eget språk, eller egentligen tre: östsamiska, centralsamiska och sydsamiska. Dessa kallas ibland huvuddialekter. Inom dessa finns även ett flertal olika varieteter. I Sverige talas bland annat nordsamiska, lulesamiska, sydsamiska och umesamiska. Enligt beräkningar talar bara 20 000 av de cirka 80 000 samer som lever i hela Sápmi samiska. De flesta talar nordsamiska. Samiskan är ett finsk-ugriskt språk.

Näringar

Ungefär tio procent av samerna i Sverige är sysselsatta inom rennäringen. Till de samiska, traditionella, näringarna hör också slöjden, jakten och fisket. Till de nya näringarna kan räknas turism, media, konst och musik.

Historia

För 2 000 år sedan skrev romaren Tacitus för första gången om ett folk i norr som han kallade Fenni. Men samernas historia går tillbaka mycket längre än så, arkeologiska fynd gör att historien ständigt får skrivas om. Samernas historia berättar också om statsmakternas kolonisation, beskattning och tvångskristnande av samerna.



Religion

Religion har i dag lika stor – eller liten – betydelse för samer som för alla andra i Sverige. Innan kristendomen (som på många håll infördes med tvång) hade samerna en egen tro med en världsbild som innebar att man delade upp världen i tre sfärer: den underjordiska, den jordiska och den himmelska. Alla tre världar hade sina egna gudar och väsen. I den jordiska levde bland andra människor och djur och i den underjordiska de döda.

Den kristna missionen inleddes på allvar i början 1600-talet. År 1602 beslutade Karl IX att kyrkor skulle byggas på fem platser: Enontekis, Jukkasjärvi, Jokkmokk, Arvidsjaur och Lycksele. I kampen om den territoriella makten i norra Skandinavien spelade kyrkan en viktig roll; genom kyrkobyggnad och församlingsgrundande kunde den egna nationens anspråk på området hävdas.

Kultur

Den samiska klädedräkten kallas kolt. Koltens utseende varierar beroende på personens ursprung,

Det gemensamma är färgerna: blått, rött, gult och grönt. Koltan används vid högtidliga tillfällen. Samerna har en egen flagga och en egen nationalsång. Den samiska kulturen är ett mycket brett begrepp som omfattar allt från musik, litteratur och teater, till slöjd, mat, sedvanor och näringsutövning.

Politik

Samernas organisationshistoria sträcker sig 100 år tillbaka i tiden, men de politiska partierna bildades i samband med Sametingets tillkomst 1993. Sametinget är ett folkvalt organ och en statlig myndighet. Valen hålls vart fjärde år. Landsbygdsdepartementet har det övergripande ansvaret för samiska frågor.



Det florerar många fördomar om samer och stereotyper av samer. Här tar vi upp några av dem – kanske inte de allra värsta, men i alla fall de allra vanligaste. Vi möter dem på internet, hos kompisar och ”de som borde veta bättre”. Oftast inte på grund av motvilja eller illvilja utan därför att kunskapen om samer som Europas enda urfolk är låg hos de allra flesta. Det är inte konstigt, för var skulle man fått lära sig om samernas historia och kultur? Sällan i skolan, om man inte haft en medveten lärare som själv valt att fördjupa sig i ämnet och lära vidare.

Hoppas ni fnissar och lär er något nytt! Nästa gång ni hör ”Samer är inget urfolk, de kör ju bil och bor i hus” så vet ni hur det ligger till och kan bemöta det.



Samiskt Informationscentrum, Sametinget

Box 582, 831 27 ÖSTERSUND

tel: 063 15 08 72 info@samer.se